

керівництва правоохоронних органів щодо оцінки дій правоохоронця за обставин, що виключають злочинність діяння.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

старший викладач кафедри кримінального права НАВС, кандидат юридичних наук

Шармар Ольга Михайлівна

Поняття «глобалізація» увійшло в науковий обіг у 80-х рр. ХХ ст. як відображення фундаментальних перетворень сучасної світової економіки, зумовлених посиленням дії загальноцивілізаційних законів та закономірностей, які охоплюють усі сфери суспільного життя. Сьогодні у широкому розумінні глобалізація розглядається, з одного боку, як переростання національних і регіональних проблем в загальносвітові, а з іншого – формування загального господарського, соціального і природно-біологічного середовища в планетарному масштабі, то у вузькому – вона трактується тільки в соціоекономічному аспекті, як перетворення національних, соціальних і господарських структур в цілісну і єдину геосоціоекономічну реальність.

Одним з найважливіших аспектів загальної глобалізації є кримінально-правова глобалізація, яка справляє значний вплив на правову політику держави, що веде до трансформації, зміни та модернізації правових інститутів, норм, відносин у рамках національного та наднаціонального права. З'ясування цієї проблематики є доволі актуальним для правової системи України, оскільки ефективність її функціонування визначається як її інтегрованістю в рамках регіонального кримінального права (а саме тобто європейського інтеграційного простору), так і активною участю у загальносвітових економічних та політичних процесах.

Історичний досвід свідчить, що ознаки прояву глобалізації в кримінальному праві знайшли свій прояв у намаганні в кінці ХІХ на початку ХХ століть провідними юристами створити Міжнародний кримінальний кодекс.

Дослідженням питань, які стосуються окремих аспектів кримінально-правової глобалізації, займалися такі вчені як: Н. В. Дрьоміна, Н. А. Зелінська, М. П. Куцевич, В. О. Миронова, С. П. Кучевська, В. О. Навроцький, А. В. Савченко, М. І. Хавронюк, Ю. Б. Хім'як та ін.

Сьогодні кримінальне право виступає як інструмент, здатний управляти глобалізаційними процесами, в тому числі і завдяки інтеграції систем джерел права різних правових сімей. Одним з напрямів інтеграції правових систем є, зокрема, кримінально-правова акумуляція (вплив розвиненіших правових систем на

менш розвинені), стандартизація та уніфікація, адаптація, гармонізація національного кримінального права відповідно до загальноприйнятих світових стандартів і як результат – уніфікація його джерел права.

Підтвердженням цього є те, що у КК України імплементовано вимоги численних міжнародних договорів кримінально-правового характеру, згідно з якими їх сторони беруть на себе зобов'язання стосовно регламентації протидії злочинам. Водночас неоднозначно вирішуються питання про те, які міжнародно-правові положення мають імперативний, а які – рекомендаційний характер. Хоча загалом можна констатувати, що суттєвих розбіжностей між положеннями українського законодавства про кримінальну відповідальність з міжнародними договорами щодо протидії злочинності немає. Якщо такі відмінності з'являються, то відбувається внесення змін до КК України. Зокрема, за останні роки у зв'язку з імплементацією положень цих актів в кримінальне законодавство у ч.3, 4 ст. 28 («Вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією») КК України було змінено кількісну характеристику організованої групи та злочинної організації у зв'язку з ратифікацією Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 15.11.2004 р.; у ст. 18 («Суб'єкт злочину») КК України та розділу XVII Особливої частини КК («Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг») з 7 квітня 2011 р. стали базуватися на змісті Конвенції ООН проти корупції від 3.10.2003 р. тощо.

Крім цього, в умовах глобалізації значно підвищується роль судового прецеденту про що свідчить зміст ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р., які зазначають, що джерелом національного права, як висновок і кримінального, є практика Європейського суду з прав людини, яку суди України мають застосовувати під час розгляду справ (далі – ЄСПЛ). Це означає, що національні суди в Україні можуть та повинні використовувати положення рішень ЄСПЛ при розгляді кримінальних справ. Суть названої норми містить «нетрадиційний підхід» до розуміння джерел права, не властивий для нашої континентальної системи права, адже вона не розглядає рішення судів як джерело права на відміну від англосаксонської системи права.

Викладене дозволяє зробити висновок, що ч.1 ст. 17 цього Закону не узгоджена зі ст. 3 Кримінального кодексу (далі – КК) України, яка містить «традиційний» підхід, що ґрунтується на відомій концепції «джерелом права може бути лише закон», а саме,

КК України. Тому вважаємо, за необхідне внести зміни в ст. 3 КК України і зазначити, що поряд із законом про кримінальну відповідальність, джерелом тлумачення кримінального права є і практика ЄСПЛ.

Схожої позиції дотримуються і автори проекту Кримінального процесуального кодексу України від 12 січня 2012 р. У ст. 8 Проекту зазначено: «Кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини». На жаль у національному кримінально-процесуальному законі досі не вирішено питання про порядок перегляду справ і відновлення провадження справ на внутрішньодержавному рівні у зв'язку з рішеннями ЄСПЛ. Такий стан справ ускладнює застосування практики Європейського суду в ході правозастосування.

У сучасних умовах глобалізація має не лише позитивні наслідки, а й провокує негативні зміни соціального характеру, а саме, погіршення криміногенної обстановки. У таких умовах злочинність отримує нові прояви, які полегшують та прискорюють досягнення злочинного результату, а саме: 1) вчинення суспільно небезпечних діянь у формі «витагнутої руки» (за допомогою несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електровз'язку для заволодіння чужим майном, інформацією тощо), що означає заподіяння злочинцем шкоди потерпілому на значній відстані; 3) вчинення злочинів під прикриттям легального бізнесу (вчинення злочинів проти довілля транснаціональними корпораціями); 4) недосконалість традиційних галузей міжнародного права, непристосованих до швидких змін оточуючого середовища; 5) наявність міграційних процесів, які пов'язані із змішуванням «на одній території значної кількості мас з різними вихованням і культурою, що тягне за собою різні прояви злочинності», зокрема, вчинення злочинів з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, на замовлення тощо.

Наступним чинником глобалізації, що свідчить не на її користь залишається невирішена проблема співвідношення суверенітету держави і уніфікації національних, міжнародних норм та процедур. Деякі науковці констатують, що це є негативним боком глобалізації, який полягає в тому, що позиції окремих держав нав'язуються всім іншим державам, що може призвести до того, що деякі країни втраять свої особливості в політичній, культурній та правовій сферах, а також зазначають, що у жодному міжнародному

нормативному акті не йдеться про те, що кримінальне законодавство для всіх країн Європи має бути однаковим

Таким чином, сучасними нормами міжнародних угод зачіпається значна кількість відносин, які традиційно розглядаються як сфера абсолютного суверенітету держави. Тому вважаємо, що повинен переважати принцип примату національних інтересів держави і здійснення вибіркової імплементації міжнародних норм та практики ЄСПЛ, враховуючи ті положення, які не суперечать правосвідомості громадян та законодавству нашої країни.

НЕОБХІДНІСТЬ ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИХ РОЗРОБОК КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КАТУВАННЯ

здобувач кафедри кримінального права НАВС
Телесніцький Геннадій Никонович

Пріоритетним завданням для кожної демократичної держави у галузі кримінально-правової охорони прав і свобод людини і громадянина є захист їх життя та здоров'я. Конституція України проголошує життя і здоров'я людини, її честь і гідність, недоторканність і безпеку як найвищу соціальну цінність (ст. 3), наголошуючи, що «ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню» (ст. 28). З перерахованого особливе місце належить забороні здійсненню катування людей, що також коригується з вимогами низки важливих міжнародно-правових актів і національним законодавством практично усіх держав світу. Найбільш суворі заходи щодо переслідування тих, хто вчиняє катування, визначає Кримінальний кодекс (КК) України, який у 2001 р. вперше безпосередньо встановив відповідальність за вчинення цього суспільно небезпечного діяння (ст. 127, розділ II «Злочини проти життя та здоров'я особи» Особливої частини).

Сьогодні, за даними Міжнародної Амністії, катування та жорстоке поводження зафіксовано у понад 150 державах світу, при цьому у 80 державах тортури заподіювали летальні випадки. За інформацією Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України у період з 2002 по 2011 рр. в нашій державі було зареєстровано 592 фактів катувань, зокрема: у 2002 – 54; у 2003 – 46; у 2004 – 40; у 2005 – 61; у 2006 – 78; у 2007 – 56; у 2008 – 70; у 2009 – 63; у 2010 – 60; у 2011 – 64. Незважаючи на наведені цифри, звісно, що реальні масштаби застосування катувань в Україні є набагато серйознішими. Результати перевірок Уповноваженого з прав людини дають підстави зробити висновок, що до цього часу не вдалося запобігти випадкам катування в Україні.